

СТЕФАН ГЕЧЕВ
РЪОНЕ ШАР
1907-1988

chitanka.info

Както са ми разказвали хора, които го познават, той е бил едър висок мъж, затворен, по-скоро мълчалив — нещо немного характерно за южняк. Защото Шар е роден в Южна Франция, в градчето Ил-сюр-Сорг, където хората обикновено са весели и словоохотливи. Очевидно Шар не притежава южняшки темперамент, но това не му пречи да обича родния си край и неговата природа, която според критиците е тясно свързана с поезията му. Появил се е на бял свят в семейството на индустриалец. Получил добро възпитание — завършил лицея в Авиньон и университет в Екс-ан-Прованс. Като студент е пътувал няколко пъти в чужбина.

През 1929 г. отива в Париж. Тук младежът, който пишел стихове, се запознал с други млади поети и влязъл във връзка с вече организираната група на сюрреалистите. От 1931 г. намираме подписа му под най-важните позиви и манифести на движението. Ще изброя някои от тях, защото така ще може да се проследи идейното развитие на младия Шар.

Манифест, с който сюрреалистите защитават филма „Златният век“ на Бунюел и Дали. Полицията забранила филма под натиска на една шумна манифестация на „патриоти“ и антисемити. Според подписалите манифеста този полицейски акт бил доказателство за фашизирането на страната, предхождащо бъдеща война срещу СССР (1931).

Позив, озаглавен: „Не посещавайте колониалната изложба“, разобличаващ „колониалното разбойничество на буржоазна Франция и терора, с който властите държат в подчинение колониалните народи“ (1931).

Протест на сюрреалистите срещу подвеждането под съдебна отговорност на Арагон за някои пасажии от поемата му „Червен фронт“ (1931).

Манифест, който обяснява отношението на групата към поведението на Арагон (историята знаем), и одобрение на действията на Брьотон в тази история (1933). Манифест по повод конгреса срещу войната и причините за участието на групата в него (1933).

Апел за действие срещу надигацията се фашизъм във Франция (1934).

След това подписът на Шар не се среща вече под никакъв документ, издаден от групата на сюрреалистите. Тази дата съвпада с

окончателното скъсване на Брьотон и другите с ФКП.

През тази 1934 г. Шар се оттегля спокойно и безшумно, без гръм и трясък, за разлика от повечето други „дезертъори“ преди него, без да възбуди, поне официално, гнева на „папата“ Брьотон. Очевидно и тук е изиграл роля характерът на Шар. Неговият вроден такт му е помогнал да се оттегли без скандал. При това след отдръпването си той не е написал никакъв текст, с който да изяви тихия си бунт срещу догмите на сюрреализма, които очевидно — поне не всички — са допадали на младия поет, непожелал да робува на никакви догми и теории — дори на формулираните от самия него.

Докато участвал в групата, Шар издал няколко малки книжки, които, допълнени с нови стихове, излезли в стихосбирката „Чук без стопанин“ (1934). Преди това, през 1930 г., излиза книгата „Да се забавят работите“ в съавторство с Брьотон и Елюар. В 1936 г. излиза стихосбирката му „Първата мелница“, а две години по-късно — „Вън нощта е управлявана“. И двете са още под плътното влияние на сюрреализма, макар че в тях се усеща вече новата поетика на Шар.

Както се каза, през годините на окупацията и Съпротивата някои сюрреалисти поемат пътя към изгнанието, други остават, за да се борят. Шар е между тях. Нещо повече: той единичък от поетите се бори с оръжие, като командир на партизански отряд. Своите мисли и преживявания по време на борбата е записвал, а по-късно ги издаде под наслов „Листовките на Хипнос“ (1946). Това са кратки поетични късчета в проза. „Пиша кратко. Не мога да отсъствам дълго време“, споделя той в един откъс. Наистина боецът не е могъл да се отдели от напрегнатите изисквания на въоръжената борба. Това говори за чувството му на отговорност към дълга му на боец и командир, изискващ пълна мобилизация на всички духовни и физически сили за постигане на победата. Интересно е как този млад човек от богато семейство, свикнал на удобен живот, се е превърнал в боец срещу фашистките нашественици, подложил се сам на всички рискове и несгоди на нелегалната борба. Надали обикновенният патриотизъм би бил достатъчно обяснение. Склонен съм да го търся по-скоро в онази еволюция, която е ясно отразена в изброените по-долу документи, подписани и от него.

След освобождението Шар започва да обнародва произведенията, които е написал по време на окупацията. Интересна

подробност: първата книга, която издава през 1945 г., е едно ново, допълнено издание на сюрреалистичната му стихосбирка „Чук без стопанин“, последвана от „Единствени остават“. А малките стихове в проза, свързани с неговите преживявания като партизански командир, излизат в 1946 г. под наслов, както вече казахме, „Листовките на Хипнос“. Следват „Взривена поема“ (1947), „Вън нощта е управлявана“ (1949), „Общо присъствие“ (1964) и много други.

През последните години поради разклатено здраве Ръоне Шар живееше повече в родния си град и рядко е посещавал Париж. Въпреки различните житейски превратности той е поддържал винаги сърдечни връзки с много от някогашните си приятели, които печално оредяха през последните години.

„Творчеството на Ръоне Шар е един от главните пътища, през които се извърши преливането на сюрреалистична кръв в организма на съвременната поезия. Шар е запазил много елементи от младежкия си сюрреализъм — смелостта, блясъка на образите, страстния и любовен смисъл на поезията, тъй като при него тя е повече от начин на писане: тя е начин на живеене, възраждане в блестящите води на един нов свят. Но Шар се е освободил от много страни от сюрреализма и главно от презрението на последния към литературата. Поезията на Шар е пример за свършенство — свързване на стихотворението като нещо написано с поезията като преживяна опитност.“ Така определя творчеството на Шар един негов изследовател и определението е, общо взето, вярно. Казвам „общо взето“, защото все пак това определение не обяснява голямата сложност на поезията на Шар, която поне за мен е по-сложна от тази на всички други сюрреалисти. Да обясня: поезията на последните остава трудноразбираема, докато не се съгласим с начина, по който трябва да я възприемаме — като колажи или като поредица от странни и бляскави метафори, избухнали (според теорията) от подсъзнанието и притежаващи (или не) една обединяваща тема, понякога разкрита от заглавието. За да възприеме напълно стихотворението, читателят трябва да се постави в такова състояние, което ще му позволи да се „гмурне“ в потока от метафори и да ги възприема без помощта на триизмерната логика, някак пасивно, както (най-често) са създадени. По-късно, благодарение на някои ключови

думи, той би могъл вече да осмисли поемата. Разбира се, всичко това, при условие че имаме автентично поетическо произведение, а не полукичове, каквито се срещат при сюрреалистите, и не само при тях.

С поезията на Шар нещата стават по-сложни. Едно негово стихотворение би могло да се сравни с картина, да речем, на Де Кирико или Дали, в която елементите, взети от обективната реалност, са свързани или съпоставени с елементи или състояния, които биха могли да бъдат взети от сънищно състояние или от активизиране на подсъзнанието. В един от малките фрагменти, които давам в превод по-долу, където поетът е записал мислите си за различни страни на поетическото си творчество, той казва: „Поетът трябва да балансира между физическия свят на бдението и ужасната лекота на съня“ (к.м., С.Г.). Това обяснява донякъде същността на неговата поетика. С „ужасната лекота на съня“ той определя онази свобода, с която по време на сън ние се движим във времето и пространството, в едно друго пространство-време, което е толкова прекрасно, а все пак така страшно — когато го осмислим като свят, неразбираем за нашия разум и логика.

Като имаме предвид всичко това, ще започнем да разбираме по-добре сложната поезия на Шар. Ще разберем, че думата, която той използва, не е винаги логично свързана с думата до нея, че фразата не е свързана непременно с предидущата или следващата с причинно-следствени връзки, че трябва да разглеждаме такова стихотворение като картина, нека кажем пак — от Де Кирико, в която отделните елементи са свързани нелогично от гледна точка на нашия всекидневен опит, а все пак, когато я съзерцаваме, тя ни се представя като едно във висша степен цялостно произведение. Наистина възприемането на такъв вид изкуство не е лесно. То изисква от консуматора системни усилия и на първо място — да отстрани въпросите, които неговият „здрав разум“ започва тревожно да задава, изправен пред картина или текст от такъв вид: „Какво значи това? Какво иска да каже авторът?“ — и други подобни. Второто усилие ще бъде — да събудим интуицията си и да я накараме да наблюдава или чете. Защото тя умее да възприема произведението *като цяло*, без да го дисектира, както разумът, защото тогава то ще се превърне в мъртвец. И чак след като го възприемем, след като сме влезли в произведението, ще можем, ако пожелаем, да се замислим върху възможните му тълкувания.

Колкото до практическата полза от такъв вид изкуство — защото всяко откритие, ако е истинско, не може да не принесе и практическа полза, — тя, макар и не твърде очевидна на пръв поглед, е несъмнена. Аз се спрях на този проблем в предговора, но ми се иска и тук, когато разглеждам подробно поезията на Шар, да го напомня отново с няколко думи: развиване на интуицията и въображението, упражняване на асоциативните способности за придобиване гъвкавост и смелост, разрешаване на вероятни поливалентни значения на художествената творба — всичко, и тези качества са необходими и ще стават все по-необходими на човека на научно-техническата революция. Не споменавам за естетическото преживяване от досега с красотата, която се излъчва от такъв вид изкуство, за възбуждането на емоционални енергии, нито за радостта от откриването на някое от значенията на творбата.

Голяма заслуга на Шар е и това, че със стихосбирката си „Листовките на Хипнос“ успя да даде неопровержимо доказателство как ангажирана поезия може да се прави и със средствата на сложното, модерно писане. В тази стихосбирка, както и в много други негови произведения, свети ярко един оптимизъм, една несъмнена вяра в бъдещето на човека.

Интересно е да се отбележи, че за разлика от практиката на много сюрреалисти, Шар употребява навсякъде препинателни знаци. Той прави това според мене, защото иска да създаде пространства между отделните елементи на словесното пано съгласно разбирането си за поезията, което се постарях да обясня по-горе.

Понеже нас ни интересува главно Шар сюрреалистът, можем да установим, че вземайки всичко използваемо от поетическата практика на сюрреализма, подобно Арагон и Елюар той изгражда една друга поезия, която упражнява и досега голямо влияние не само във Франция, но изобщо в процеса на поетическо творчество в световен мащаб.

Познавам отдавна поезията на Ръоне Шар. Той е един от немногото сюрреалисти, които истински са ме възхищавали. Но едва когато започнах да го превеждам, си дадох сметка доколко невъзможно е да се направи дори приблизително еквивалентен превод на тази

сложна и дълбока поезия, където всяко съчетание или противопоставяне на слово и образ отваря — само на френски — огромни асоциативни пътища, които не могат да бъдат еквивалентно предадени на чужд език. За него, както за всички големи поети, важи онази красива, но песимистична сентенция на Хайне: „Преведеното стихотворение е като препариран лунен лъч.“

При неотдавнашния ми престой в Париж посетих известния наш скулптор Боян Райнов, който живее и работи във френската столица от 1946 г. Между многобройните му приятели сред френските творци е бил и Рьоне Шар. Боян ми показва един малък, добре изгладен сив камък в метална подставка, на който поетът е написал следния текст:

*La liberté nait
La nuit n'importe où
dans un trou de mur
sur le passage
des vents glacés.
(Свободата се ражда
в нощта все едно къде
в някоя дупка в стена
когато минават
ледените ветрове.)*

Текстът е подписан от автора и датиран — 1971 г.

Доколкото можах да проверя, този текст не е печатан. Така че има вероятност това да е първата му публикация изобщо. Тя става с разрешението на Боян.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.